

Т. І. СУЩЕНКО

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

*Ніхто нічого не може навчитися в того,
хто не подобається.*

Ксенофонт

У статті висвітлено концептуальні підходи до визнання та підвищення особистісного й професійного іміджу творчого педагога в сучасному соціальному, науковому та загальнокультурному ракурсах. Розкрито особливості іміджу творчого педагога в умовах організації особистісно орієнтованого педагогічного процесу.

Ключові слова: імідж, творчий педагог, особистісно орієнтований педагогічний процес.

З усіх проблем, з якими стикається сучасна освіта, найбільш складною є відсутність чіткої концепції, єдиної думки й відповіді на питання про те, яким має бути творчий педагог у новому соціумі, якою має бути технологія його діяльності, організації педагогічного процесу, за якими критеріями оцінювати його статус та результати його професійної діяльності.

У сучасному соціумі традиційні орієнтири та уявлення про значення для суспільства освіченої людини взагалі й професії вчителя зокрема втратили колишні висоти, але необхідність їх реабілітації не викликає сумніву. Для цього потрібна серйозна державна підтримка освіти й системи професійної підготовки педагога.

Ставлення до іміджу в самих педагогів теж різне. Негативно ставляться до нього представники старшого покоління, які його розуміють як своєрідну “маску”. Вони більше переконані в пріоритеті внутрішнього змісту над зовнішнім і вважають, що головне – “бути, а не здаватися”. Всі розмови про імідж педагога сприймаються ними дещо обережно, як заклик бути нещирим.

Залишаються без відповіді й такі найважливіші запитання: в чому ж полягає особливість, новизна, складність і неоднозначність постійно змінюваного соціуму й освітнього середовища, які з'явилися нові особливості професійної придатності педагога та їх значення в професійній підготовці майбутніх учителів? За якими критеріями слід визначати імідж творчого педагога?

Відповіді на ці запитання залежать від багатьох факторів, адже професійне життя творчого педагога утворюють система основних життєвих потреб, моральних принципів і духовних цінностей, стратегії їх життєздійснення, спрямування на досягнення повноти життя, його цілісність, успішна самореалізація сутнісних професійних творчих задумів та життєвих позицій.

Отже, проблема творчої діяльності педагога була й буде актуальною на всіх етапах розвитку суспільства, тому вона зараз є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Важливу роль у розробленні теорії педагогічної творчості відіграли фундаментальні наукові праці психологів В. Біблера, Д. Бого-явленської, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Моляко, В. Рибалка, В. Роменця, С. Рубінштейна, О. Тихомирова та ін.

Підготовка педагогів до творчої діяльності висвітлена в наукових працях О. Абдуліної, А. Алексюка, Ш. Амонашвілі, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, В. Караковського, О. Кондратюка, В. Семиченко та ін.

Вагомим внеском у вивчення процесів становлення творчої особистості є праці й творча діяльність В. Сухомлинського, який писав, що педагог – дійова особа творчої взаємодії, співробітництва з вихованцем.

Виходячи з аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, під *педагогічною творчістю* розуміємо таку пошукову діяльність педагога, коли на основі усвідомленого ним розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку власної особистості він забезпечує оптимальний варіант організації педагогічного процесу з метою формування творчої особистості.

Традиційна парадигма професійної вищої освіти, що склалася останнім часом, ігнорує накопичені наукові уявлення філософії, теології, літератури, соціальних наук, психології, педагогіки про особливості соціальної місії сучасного педагога, викладача, вихователя, організаторів педагогічного процесу як унікальних, складних, неоднотипних і неповторних людських особистостей, інтереси й мотиви яких не завжди збігаються з тим, що пропонує їм традиційне навчальне середовище університетів, інститутів, кафедр, керівників шкіл. Чи виникне в такому середовищі гостра потреба викладачів, учителів і студентів духовно взаємодіяти, творити, щиро й відкрито виявляти свою унікальність, ініціативу, підвищувати науково-дослідницьку активність, особливу духовну місію, інтелектуальні та вольові зусилля тощо?

Мета статті – висвітлити концептуальні підходи до визнання та підвищення особистісного й професійного іміджу творчого педагога в сучасному соціальному, науковому та загальнокультурному ракурсах.

Останнім часом дослідники проблем, які стосуються модернізації професійної підготовки освітянських кадрів, наголошують на тому, що сьогодні необхідна не реформа, а радикальна система перебудови освіти, якісно нові її результати, валідність рейтингу педагога, що корелюють з високими його особистими рисами.

Відомий дослідник, теоретик і практик організації перебудови освіти П. Саух, на наш погляд, виділяє найактуальніші й найважливіші для такої перебудови напрями:

- одночасний взаєморозвиток людини та навколишнього середовища. Йдеться не про людину, яка впливає на зовнішні об'єкти та системи і на навколишнє її середовище, а про єдність того й іншого, тобто про “людиноосвітню цілісність”;
- формування людини як планетарного суб'єкта, що зумовлює не обмеження самого принципу пріоритетності особистості, а розкриття трансперсональності в надрах індивідуальності;
- кардинальні зміни у формуванні цілісної людини на основі синергетичних методологічних підходів, що передбачають модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність і нелінійність мислення, самокерування, самоврядування тощо;
- забезпечення нестандартного підходу до навчання, повноти й високої якості предметних знань, актуалізації міжпредметних зв'язків, професійного становлення та професійної адаптації, що гарантує інтеграцію знань, синтез гуманітарного й природничого знання;
- подолання професійної замкненості й культурної обмеженості, що означає не транслювати інформацію, а навчати узагальнених, універсальних засобів діяльності та масштабного культурологічного мислення;
- формування творчого мислення як здатності відкриття самого себе, вислуховування власної природи, відтворення нових сил, відчуттів, переживань тощо [2, с. 27–30].

Згідно з авторськими концептуальними підходами П. Сауха до модернізації освіти, її оновлення в умовах інформаційної епохи безпосередньо залежить від компетен-

тності в усіх названих питаннях викладачів вищої школи, від рівня їхньої високопрофесійної підготовки задовго до того, як вони зроблять перші кроки до сучасної студентської аудиторії.

Підвищення інтересу до проблем підготовки викладачів вищої школи спостерігається останнім часом у багатьох країнах світу, у тому числі в Україні. Майже в усіх підручниках з педагогіки вищої школи визначено основні вимоги до науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу, роль і місце науково-педагогічного працівника в розвитку суспільства, його функції, особливості педагогічної діяльності у ВНЗ, складові професійної готовності науково-педагогічних працівників до педагогічної діяльності. Але нікому не зупинити динамізму суспільного розвитку й постійних змін у реалізації найважливішої функції викладача вищої школи – функції “подвійного випередження”, що передбачає випереджальний характер готовності викладача ВНЗ щодо підготовки майбутніх спеціалістів, яких він готує, і яка, у свою чергу, за умов ліміту часу вимагає випередження щодо розвитку суспільства.

Сталося так, констатує П. Саух, що вже на пам’яті одного покоління декілька разів змінюються уявлення про світ і доводиться багаторазово необхідність перенавчатись, бо сьогодні 5% теоретичних та 20% професійних знань оновлюються щорічно. У деяких країнах (у США) визначена навіть одиниця виміру старіння знань фахівця, так званий “період напіврозпаду компетенції” (зниження компетентності на 50%). За багатьма професіями цей поріг настає менше ніж через 5 років, тобто раніше, ніж закінчується період навчання у ВНЗ [2, с. 22].

Отже, система освіти увійшла в таку динамічну зону свого розвитку, яка моделює нову місію школи, вищого навчального закладу, що вимагає від кожного педагога необхідності усвідомлення нового сенсу свого професійного життя, визначення свого образу буття, оволодіння універсальними константами та орієнтирами, які, насамкінець, сприятимуть побудові й реалізації Каптеревської вільної освіти, яка “відповідає особливостям душевного складу, підтримує індивідуальність і чужа примусу. Така освіта передбачає наукове вивчення людської природи, ґрунтовну оцінку й групування різноманітних культурно-освітніх засобів” [1, с. 78].

Щоб сприяти входженню освіти в контекст сучасної життєдіяльності та культури, коли людина живе у все більше невизначеній ситуації, коли готових рішень немає і бути не може, коли потрібно знаходити ці рішення, приймати їх і нести за них відповідальність, оптимальна їх реалізація можлива лише на основі творчого ставлення самих педагогів, організаторів освіти до життя й становлення молоді особистості в ньому з метою оптимального формування її життєвих позицій, її потреб, ціннісних орієнтацій, уявлень про людей і про себе, особливого професіоналізму. Саме тому необхідні нові глобальні концептуальні підходи, критерії та вимоги до оцінювання й визнання іміджу, професійного статусу та успішної педагогічної діяльності творчих педагогів усіх ланок освіти. Зупинимось на найвагомійших з них.

По-перше, характерна для творчого педагога здатність *гармонізувати* мету та зміст сучасного педагогічного процесу, який розглядається нами як *особистісно орієнтований процес духовного взаємозбагачення педагогів і учнів, викладачів та студентів в умовах комфортного психологічного клімату навчальних відносин, високої діалогічної культури, інтелектуальної співтворчості*.

Особливості такого педагогічного процесу:

– педагог в особистісно орієнтованому педагогічному процесі діє не за навчальними програмами й стандартами, а за грамотно поставленою метою та готовністю учнів до глибокого сприйняття навчального матеріалу і розумом, і почуттями, й інтелектуальними потребами;

- створює педагогічні умови для повного самовиявлення внутрішніх сил і здібностей шляхом розкріпачення думки;
- органічне поєднання діяльності педагога та учнів у єдиному й активному пізнавальному процесі;
- забезпечення учням свободи визначення темпів навчання і творчої діяльності, надання їм можливості скласти екстерном окремі розділи програм і навіть предметів з метою виграшу життєвого часу;
- в організації особистісно орієнтованого процесу ні на хвилину не закінчується неперервний процес особистісного, духовного й професійного самовдосконалення педагога, методичного оновлення професійної діяльності [3, с. 22–23].

По-друге, процес успішної професіоналізації педагога не може ефективно функціонувати поза рефлексивними механізмами, які допомагають самоформувати внутрішні для цього мотиви. Як тільки педагог починає ставити перед собою якусь важливу педагогічну мету, він, не помічаючи цього, займається створенням власного іміджу, і не тільки краще виглядає, а й краще себе почуває, більш упевнено, а в підсумку – дійсно успішніше працює.

Поняття “image” останніми роками міцно входить у словник сучасної людини. Більшість довідкових видань розкриває зміст поняття “імідж”, трактуючи його так: “цілеспрямовано формований образ”; “сформований у масовій свідомості і має характер стереотипу емоційно забарвленого образу”; “набір певних якостей, які люди асоціюють з певною індивідуальністю”; “уявне представлення чогось раніше видимого... конкретного або абстрактного, сильно нагадує... у поданні про інше”.

Найчастіше поняття “імідж” розшифровують як образ, що склався в масовій свідомості і має характер стереотипу емоційно привабливого образу когось-небудь або чогось-небудь.

Імідж – поняття, уживане: до людини (персональний імідж), організації (корпоративний імідж), соціальної позиції (імідж політичного діяча), професії (імідж педагога), освіти (імідж випускника університету).

У повсякденному розумінні слово “імідж” вживають щодо людини: зовнішній вигляд людини і її репутація. Насправді ці дві грані образу злиті. Ми спостерігаємо зовнішній вигляд, а оцінюємо репутацію. Можна сказати, що імідж – це образ, що включає внутрішні та зовнішні характеристики.

Імідж педагога виявляється в деякій узагальненій формі, яка може містити такі структурні компоненти: індивідуальні характеристики, особистісні, комунікативні, діяльнісні та поведінкові, в яких поєднуються індивідуальний, професійний і віковий іміджі.

Отже, професіоналізм розкривається через процесуальну складову іміджу, яка конкретизується такими формами спілкування, як пластичність, виразність прийомів вербального й невербального прояву почуттів і цілеспрямованого їх застосування в педагогічному процесі.

Імідж, як правило, відтворює найбільш загальні характеристики, властиві різним педагогам, і закріплює їх у вигляді образу-стереотипу. Але суспільство весь час породжує нові вимоги до професійного іміджу педагога, хоча з покоління в покоління залишаються незмінними такі якості “ідеального вчителя”, як любов до дітей, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися.

Більшість сучасних дослідників доводять, що закоханий у дітей та захоплений своєю роботою педагог інтуїтивно і свідомо вибирає ті моделі поведінки, які найбільш адекватні гідності дітей та їх актуальним потребам. Імідж такого педагога, на думку В. Шепель, бездоганний [4, с. 154].

Отже, особливістю визнання іміджу педагога є те, що імідж не розходиться з його внутрішніми намірами й установками, відповідаючи його характеру та поглядам. Створюючи свій образ, педагог тим самим професійно самовдосконалюється. Особистісний його імідж як щось внутрішнє виявляється в конкретних продуктах творчості, у конкретному педагогічному процесі. Це найчастіше – в оригінальності, експресії, вмінні транслювати свою неповторну особистість у кожному компоненті педагогічного процесу – від досягнення основної мети та завдань до відбору змісту, засобів, способів і прийомів їх презентації, у стилі спілкування з усіма учасниками цілісного педагогічного процесу, у кожній емоційній реакції на поведінку учнів, у свободі творчої імпровізації.

Внутрішній образ – це, насамперед, культура вчителя, безпосередність і свобода, привабливість, емоційність, гра уяви, добірність, зворотний шлях постановки й вирішення проблем, асоціативне бачення, несподіване виявлення яскравих сходинок радощів духовної взаємодії, дійсний внутрішній настрій на творчість, на співробітництво, на співтворчість, здатність швидко актуалізувати найбільш адекватні педагогічні рішення, будувати альтернативні гіпотези.

Ознакою іміджу творчого педагога є техніка гри, ігрова подача, особливі форми вираження свого ставлення до матеріалу, передача свого щирого позитивного емоційного ставлення до кожного учня, а також володіння вмінням успішно все це самопрезентувати в педагогічному процесі.

Висновки. Отже, ми запропонували для практичного використання кожним педагогом найпопулярніші, найточніші і найдоступніші, на наш погляд, характеристики для пізнання себе та цілеспрямованого саморозвитку іміджу в так званому Портреті “Ви творчий педагог, якщо”:

- володієте високою професійною компетентністю, самостійністю суджень, варіативністю й сміливістю в прийнятті рішень;
- здатні випереджати себе “вчорашніх”, зазирнути в своє майбутнє, “передбачити” нові творчі повороти і педагогічні знахідки;
- безкомпромісні у боротьбі з негативними явищами, пристрасні в захисті інтересів учнів;
- легкі на асоціювання і на безбоязну “гру ідеями”, умієте приводити учнів у стан захопливого інтелектуального напруження;
- відрізняєтесь вимогливістю і наполегливістю, незадоволеністю приблизними й поверховими знаннями, прагнете у всьому дійти до самої суті, максимально наблизитися до ідеально-кінцевого результату;
- володієте сміливістю розуму й свіжістю погляду, щоб узяти під сумнів загально визнані знання в педагогіці, щоб зруйнувати їх заради створення кращої якості життя та прискорення темпів розвитку учнів. Довіряєте своїй інтуїції, коли ще немає точних логічних доказів. Вмієте протиставити свою ідею думці більшості, і, якщо необхідно, вступити в конфлікт з нею;
- цінуєте гарні запитання й не проти нововведень, не шкодуєте зусиль і додаткових витрат часу на переучування, пристосування до нової ситуації;
- не прагнете до переваги над іншими, здатні побачити в собі щось істотно важливе, на чому варто фіксувати увагу з метою професійного самовдосконалення й стимулювання вільнодумства в педагогіці тощо.

Таким чином, встановлено пряму концептуальну залежність між нетрадиційним підходом до організації сучасних педагогічних процесів і превалюванням іміджу творчого педагога, визнанням його статусу, що гарантує забезпечення не тільки ког-

нітивних цілей освіти, а й ціннісно-поведінкових позицій в усвідомленому виявленні педагогом особистісно-творчих ініціатив, співробітництва та співтворчості.

Список використаної літератури

1. Каптерев П. Новая русская педагогия, ее главные цели, направления и деятели / П. Каптерев. – Санкт-Петербург, 1914. – С. 180
2. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас : монографія / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.
3. Сущенко Т. И. Методическое обеспечение внутришкольного управления (Пакет методических материалов и разработок по управлению школой) / Т. И. Сущенко. – Запорожье, 1992. – 48 с.
4. Шепель В. М. Имиджелогия: Секреты личного обаяния / В. М. Шепель. – Москва : ЮНИТИ, 1994. – 230 с.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2014.

Сущенко Т. И. Концептуальные особенности профессионального имиджа педагога как субъекта педагогического творчества

В статье освещены концептуальные подходы к определению и повышению личного и профессионального имиджа творческого педагога в современном, научном и общекультурном ракурсах. Раскрыты особенности имиджа творческого педагога в условиях организации лично ориентированного педагогического процесса.

Ключевые слова: имидж, творческий педагог, лично ориентированный педагогический процесс.

Sushchenko T. Conceptual Features of a Professional Image of the Teacher as a Subject of Pedagogical Creativity

The article highlights the conceptual approaches to defining and improving personal and professional image of the creative teacher in modern, scientific and general cultural perspective. The features of the image of the teacher in terms of the creative personality-oriented organization of the pedagogical process.

The traditional paradigm of professional higher education that has developed in recent years, ignores the accumulated scientific understanding of philosophy, theology, literature, social sciences, psychology, education about the features of the social mission of the modern teacher, teacher, educator, organizer of educational process as a unique, complex, ambiguous and unique human personalities, interests and motives are not always consistent with the fact that it offers a traditional learning environment of universities, institutes, departments, heads of schools.

Professionalism is revealed through the procedural part of the image, which are specified forms of communication such as flexibility, expressive techniques of verbal and nonverbal displays of affection and specifically their use in the educational process.

The image usually reproduces most common characteristics peculiar to different teachers, and establishes them as image-patterns. But society is constantly creating new requirements for teacher professional image, although down from generation to generation unchanged such as "ideal teacher", a love of children, kindness, sincerity, ability to communicate.

Key words: image, creative teacher, student-oriented educational process.